

**ПРЫХОДНА-РАСХОДНЫЯ КНІГІ ГОРАДА МАГІЛЁВА:
СТРУКТУРА І ЛЕКСІЧНЫ СКЛАД**

1. Прыходна-расходныя кнігі горада Магілёва¹ (за 1679–1681 гг., 1683–1684 гг., 1685 г., 1686 г., 1688 г. і інш.) адносяцца да ўліковай дакументацыі і фіксуюць прыход і расход грашовых сродкаў, адлюстроўваюць кошты на пэўныя тавары ў акрэслены прамежак часу. Паколькі гэтыя дакументы пашыраюць і канкрэтызуюць уяўленні пра сацыяльна-эканамічную гісторыю даўняй Беларусі, з’яўляюцца “своеасаблівай энцыклапедыяй штодзённага гаспадарчага жыцця”², яны неаднаразова выступалі аб’ектам навуковых зацікаўленняў вучоных-гісторыкаў³.

У беларускім мовазнаўстве матэрыял прыходна-расходных кніг горада Магілёва выкарыстоўваўся пры падрыхтоўцы “Гістарычнага слоўніка беларускай мовы” (выдаецца з 1982 г., сёння апублікаваны 34 выпускі на літары А – У)⁴, “Падручнага гістарычнага слоўніка субстантыўнай лексікі”⁵, калектыўных манаграфій “Гістарычная лексікалогія беларускай мовы”⁶,

¹ Прыходна-расходныя кнігі горада Магілёва апублікаваны ў тамах “Историко-юридических материалов, извлеченных из актовых книг губерний Витебской и Могилевской”.

² Приходные и расходные денежные книги Кирилло-Белозерского монастыря. 1601–1637 гг. / Сост. З.В. Дмитриева. – М.; СПб., 2010. – С. 7.

³ Так, уліковая дакументацыя магнатскіх гаспадарак Беларусі стала аб’ектам вывучэння ў манаграфіях П.Г. Казлоўскага “Магнатское хозяйство Белоруссии во второй половине XVIII в.” (1974) і З.Ю. Капыскага “Источниковедение аграрной истории Белоруссии” (1978). Кароткі агляд гэтых прац зроблены А.У. Калягам у артыкуле: Асаблівасці вывучэння ўліковай дакументацыі магнатскіх гаспадарак Беларусі канца XVI – першай паловы XVII ст. (на прыкладзе князёў Радзівілаў) // Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны. Вып. 2.; рэдкал.: С.М. Ходзін (адк. рэд.) і інш. – Мінск, 2005. – С. 149.

⁴ Гістарычны слоўнік беларускай мовы / пад рэд. А.М. Булыкі, А.І. Жураўскага. – Мінск, 1982–2014. – Вып. 1–34.

⁵ Падручны гістарычны слоўнік субстантыўнай лексікі: у 2 т. / пад рэд. А.М. Булыкі. – Мінск, 2013. – Т. 1–2.

⁶ Гістарычная лексікалогія беларускай мовы / пад рэд. А.Я. Баханькова, А.І. Жураўскага, М.Р. Судніка. – Мінск, 1970.

“Гістарычная марфалогія беларускай мовы”⁷, “Мова беларускай пісьменнасці XIV–XVIII стст.”⁸. Асобныя працы, прысвечаныя выяўленню моўнай і стылявой спецыфікі гэтай разнавіднасці старабеларускіх дзелавых тэкстаў, у беларускім мовазнаўстве адсутнічаюць. У дадзеным артыкуле ўпершыню будзе разгледжана пабудова кніг, іх складнікаў – прыходных і расходных запісаў, а таксама іх лексічнае нападненне. Вынікі аналізу будуць карыснымі пры ўдакладненні гісторыі фарміравання прыходна-расходных кніг як асобнага комплексу дакументальных крыніц і іх інфармацыйных магчымасцей, пры вызначэнні жанравых паказчыкаў прыходна-расходных кніг, пры апісанні дзейнасці канцылярыі у адпаведны перыяд, пры канкрэтызацыі ролі пісараў і дзякаў, іх манеры складання і перапісвання дакументаў.

Матэрыялам для даследавання паслужыла прыходна-расходная кніга горада Магілёва за 1697 г.⁹.

2. Прыходна-расходная кніга горада Магілёва за 1697 г. уключае два раздзелы: раздзел прыходу грашовых сродкаў (“Провеньта его кор. млсти Могилева року теперешнего отъ Нароженья Сына Божого тысеца шестьсотъ деветдесеть сегого”) і раздзел расхода грашовых сродкаў (“Реестръ расходовъ его кор. млсти Могилева, року тысеца шестьсотъ деветдесеть сегого”), кожны з якіх у сваю чаргу складаецца з артыкулаў-запісаў адпаведнага зместу.

Для кнігі паказальны таблічны спосаб выкладу матэрыялу:

	Змест прыходных і расходных артыкулаў	Сума ў грашовым вымярэнні (золотой)	Сума ў грашовым вымярэнні (осмакъ)
Пры-	<i>Януарія »s дня, за розказанемъ пана</i>	<i>длз</i>	<i>дi</i>

⁷ Гістарычная марфалогія беларускай мовы / пад рэд. А.І. Жураўскага. – Мінск, 1979.

⁸ Мова беларускай пісьменнасці XIV–XVIII стст. / пад рэд. А.І. Жураўскага. – Мінск, 1988.

⁹ Историко-юридические материалы, извлеченные из актовых книг губерний Витебской и Могилевской. Вып. 11. – СПб., 1880.

ходны артыкул	<i>войта и ведомостью пана райцы скарбового, отобралисмо отъ шляхетного пана Александра Асеевича, райцы могилевского, за млынъ любузскій, за першую чверть року, золотыхъ сто трыдцать семь и осм. пятнадцать (10)</i>		
Расходны артыкул	<i>Февраля »³ дня, за розказанемъ пана войта и ведомостью п. райцы скарбового, якъ былъ поручникъ татарскій, стороны Кузевъки Семена, купили ему рыбы за золот. и осм. двадцать пять (33)</i>	<i>à</i>	<i>éе</i>

Запісы ў раздзелах размяшчаюцца ў храналагічным парадку, звычайна з указаннем дакладнай даты (месяца і чысла) кожнай фінансавай аперацыі. Як правіла, у адзін дзень рабіліся адзін-два запісы прыходу / расходу. Зафіксавана і большая колькасць запісаў, гл., напр., с. 7, дзе ад 6 лютага прыводзіцца 5 артыкулаў прыходу, пры гэтым кожны запіс афармляўся з абзаца. Таксама мае месца тэматычны падзел приходных і расходных запісаў: “Реестръ выбирания попутщины и пляцового отъ розныхъ сотниковъ и бирчыхъ, ведлугъ ихъ реистровъ, намъ поданныхъ” (с. 14), “Цыншь з гумень мескихъ” (16), “Реестръ плаченя варте кругового валу” (с. 62), “Выправа зъ квотою стоянскою до Варшавы, до велможныхъ ихъ млстей пановъ, его млсти пана гетмана и пана подскарбего...” (с. 63).

3. У абагуленым выглядзе мадэль **приходных** артыкулаў, якія рэгістравалі паступленні ў казну, уключае наступныя складнікі:

¹Дата + ²формула за *роказаньемъ и (за) ведомостью*, ускладненая абазначэннем асобы + ³абазначэнне спосабу паступлення грашовых сродкаў у казну + ⁴абазначэнне асобы, ад якой паступілі грашовыя сродкі + ⁵указанне сумы грашовых сродкаў, якія паступілі ў казну: *Мца Декаврия ёд дня, за розказаньемъ его млсти пана Василя Сидоровича Гука, войта, и за ведомостью пана райцы скарбового, отобрали отъ пана Михала Сахоновича*

и Грыгорія Королкевича, шафаровъ прошьлорочныхъ готовыхъ грошей шележной монеты золотыхъ полтороста* (3).

Расходныя артыкулы ўтрымліваюць інфармацыю аб куплі прадуктаў харчавання, адзення, прадметаў быту і аб аплаце выкананай працы. Яны пабудаваны па дзвюх мадэлях.

Пры **рэгістрацыі куплі** выкарыстоўвалася мадэль з кампанентамі

¹Дата + ²формула за *роказаньемъ и (за) ведомостью*, ускладненая абазначэннем асобы + ³абазначэнне спосабу расходу грашовых сродкаў + ⁴абазначэнне асобы, якой ці ў якой куплі што-н. + ⁵назва прадмета куплі + ⁶абазначэнне кошту пакупкі: *Февраля »і дня, за розказаньемъ пана войта и ведомостью п. райцы скарбового, якъ былъ поручникъ татарскій, стороны Кузевъки Семена, купили ему рыбы за золот. и осм. двадцать пять (33); Мая à дня, за розказанемъ пана войта и за картками, заплатили Илющысе за десеть гарцовъ меду золот. двадцать (77).*

Запіс **аплаты выкананай працы** пабудаваны па мадэлі

¹Дата + ²формула за *роказаньемъ и (за) ведомостью*, ускладненая абазначэннем асобы + ³абазначэнне спосабу расходу грашовых сродкаў + ⁴абазначэнне асобы, якой заплацілі грашовыя сродкі + ⁵найменне выкананай працы + ⁶абазначэнне аплаты працы: *Июня èі дня, за розказанемъ пана войта и ведомостью пана райцы, заплатили двумъ кощомъ за кошене валу за дни два и съ пирогами зол. два и осм. шеснадцать (90).*

Для прыведзеных мадэлей прыходных і расходных артыкулаў характэрны наступныя асаблівасці.

1) У рэпрэзентацыі даты а) абавязковымі кампанентамі з'яўляюцца назва месяца (у Р. скл.) + парадкавы нумар дня, калі паступілі грашовыя сродкі (перададзены шляхам выкарыстання літар з лікавым значэннем) + лексема *день* (у Р. скл.), факультатыўным – лексема *месяць* (у Р. скл.):

* У ілюстрацыйным матэрыяле не прыводзіцца сума ў грашовым вымярэнні, абазначаная шляхам выкарыстання літар з лікавым значэннем.

Декаврія ёд дня (АП, 3**), Мая ёд дня (АП, 5) – Мѹа Декаврія ёс дня (АП, 3); Януарія ё дня (АР, 28) – Мѹа мая ё дня (АР, 64); б) фіксуецца формула того жь дня, калі прыход атрымлівалі ва ўказаную вышэй дату: Того жь дня, за розказанемъ пана войта и за ведомостью пана райцы скарбового отобрали... (АП, 6); Того жь дня, Яну Красновскому, што коней приглядалъ, дали золот. два (АР, 33); в) у кантэкстах без названай формулы сродкам сувязі запісаў, зробленых у адзін дзень, выступала лексема *еще*: Декаврія а дня, за двома картами пана Гапона, бурмистра, отобрали зъ кабаку у двухъ воркахъ золот. шестьсотъ // Еще отобрали шелягами зол. сто (АП, 12); Декаврія ёи дня, за розказанемъ пана войта и ведлугъ старыхъ реистровъ, ксендзу Гимбуту коляды дали зол. трыдѹцать // Еще тому жь ксендзу дали, ведлугъ давныхъ реистровъ золотыхъ дванадѹцать и осм. двадѹцать (АР, 22). У расходных артыкулах спарадычнасцю рэпрэзентацыі вылучаюцца а) формула *того жь часу*: Того жь часу, якъ съ подарками ходили до замку, Судуровичу, подстаростему, дали коляды талеровъ битыхъ десеть... (21); б) абазначэнне даты праз выкарыстанне парадкавага лічэбніка: Дня третего Януарія, купилъ овса для коней мерокъ две... (170). У артыкулах, аб'яднаных тэматычна, дата фіксуецца толькі адзін раз: Мѹа Марѹа а дня, выправа шляхетного пана войта до его млсти пана Гетмана, воеводы виленского, до Варшавы, въ справахъ мескихъ; справовали ему речи въ дорогу // Галокъ купили мушкатовыхъ пять // Перѹу полфунта, кмину чвертку // Ситницъ до сушеня трыдѹцать... (АР, 39).*

2) У складзе формулы за *роказаньемъ* и (за) *ведомостью* а) магла ўжывацца лексема *карта*; б) мог прапускацца як адзін з пералічаных кампанентаў, так і формула цалкам, што абумоўлена яе вядомасцю, а таксама наяўнасцю некалькіх запісаў на адной старонцы або некалькіх запісаў пад адной датай: *Мая ёс дня, за розказаньемъ пана войта, и за картою отобрали зъ скарбу...* (АП, 8–9); *Мая ёф дня, отобрали отъ прошлорочныхъ пановъ*

* АП – артыкул прыходу, АР – артыкул расходу.

** Лічбай абазначаны нумар старонкі.

шафаровъ... // Того жъ дня, за розказанемъ пана войта и за ведомостью пана райцы скарбового, отобрали... (АП, 9); Марца »s дня, за розказанемъ пана войта и за картою и за ведомостью целого маюстрату..., заплатили Илющысе, жыдовце зол. осемь и осм. дванадцать (АР, 57); За розказаньемъ п. войта, дали овса мерокъ шесть (АР, 57); За картою пана войта, слугамъ мескимъ на поправене жупановъ... дали кождому по золотому (АР, 71). У складзе названай формулы мелі месца назвы асобы па сацыяльным становішчы, пасадзе і антрапонімы. Адсутнасць апошніх у шэрагу запісаў абумоўлена іх фіксацыяй у папярэдніх кантэкстах: *Мца Декаврия ёд дня, за розказаньемъ его млсти пана Василя Сидоровича Гука, войта, и за ведомостью пана райцы скарбового, отобрали отъ пана Михала Сахоновича и Грыгорія Королкевича, шафаровъ прошьлорочныхъ... – Декаврия ёs дня, за розказаньемъ пана войта и за ведомостью пана райцы скарбового, отобрали отъ прошьлорочныхъ шафаровъ... (3).*

3) Пры абазначэнні спосабу прыходу / расходу грашовых сродкаў а) сродкам вербалізацыі спосабу паступлення ў казну грашовых сродкаў з'яўляюцца асабовыя дзеясловы *отобрали (отобралисмо), прыняли, прымовали, узяли, даль, дали, безасабовыя дзеясловы прыходило, дошло; спосабу расходу – дзеясловы дали, купили, заплатили; б) дзеясловы даль, дали* выступаюць як выказнікі ў двухсастаўных сказах, дзеясловы *отобрали (отобралисмо), прыняли, прымовали, узяли, прыходило, дошло* – як выказнікі ў аднасастаўных (адпаведна ў няпэўна-асабовых і безасабовых) сказах: *Аверка Седякинъ, зъ за реки, у низъ реки Днепра, моркговщыны даль золотыхъ сорокъ и осм. пятнадцать (АП, 14); За розказаньемъ пана войта, прыняли на картахъ отъ Ивана, што безъ платы мололь паномъ комиссаромъ до замку, золотыхъ пятнадцать (АП, 5); Зъ раду резницкого дошло зол. двадцать семь и осм. пятнадцать (АП, 17).* Такія няпоўныя сказы з адсутным дзейнікам, з аднаго боку, з'яўляюцца паказчыкам дзелавога стылю мовы, якому ўласціва празмерная “об’ектывірованность” і адсутнасць неабходнасці ў актуалізацыі ідэі суб’екта; з другога – ілюструюць агульную

тэндэнцыю ў мове таго часу “к аб’ектывіраванню” суб’ектных форм сказа, у выніку чаго выпрацоўваюцца аднастаўныя сказы, “накіраваныя на падаўленне канкрэтнага пачатку”¹⁰; в) у артыкулах маглі прапускацца сэнсавыя дзеясловы, вядомыя з папярэдняга кантэксту: *Зь сотъни Перехрестинъской, отъ сотъника Васка Резника, отобрали пляцового зол. деветь // Попрутицыны зол. сто семдесятъ одинъ* (АП, 16). *Тому жъ пану бурмистру на дорогу купили ситницъ дванадцать, чынить // Пироговъ десять, обаранковъ за осм. шесть // Разового хлеба за осм. одиннадцать* (АР, 37); г) расходныя артыкулы дастаткова часта ўтрымліваюць разгорнутае абазначэнне спосабу расходу грашовых сродкаў: *Марца ё дня, за розказанемъ п. войта и за ведомостю п. райцы скарбового, купили сена у пана Александра Асеевича, райцы, поль имбара гуртомъ, для коней мескихъ, дали золотыхъ сто и пять* (46); *Тому жъ Волошанину купили олстры, якъ посылали до Оршы, заплатили зол. тры и поль* (137).

4) Пры абазначэнні асобы, ад якой паступілі ў казну грашовыя сродкі / якой ці ў якой купілі што-н. / якой заплацілі грашовыя сродкі, а) указваецца яе імя і прозвішча, сацыяльнае становішча і / ці займаемая пасада: *Юня »сі дня, отобрали отъ шляхетного пана Федора Кузевъки, райцы, важницъкихъ грошей прошлорочныхъ талеровъ битыхъ сто* (АП, 11); *Марта а дня. За розказанемъ пана войта и целого маистрату и за ведомостю п. райцы скарбового, дали пану бурмистру Матыяшу Захаревичу на футро золот. двадцать* (АР, 37); б) у запісах, зробленых у адзін дзень, замест поўнага наймення асобы часта ўжываліся дзеепрыметнікі *помененый, вышъменованный*, указальны займеннік *той* у родным склоне з прыназоўнікамі *отъ* і часціцай *же* ці іх спалучэнне: *Декаврия ёф дня, за розказаньемъ пана войта и ведомостю пана райцы скарбового, отобрали зъ брамы отъ пановъ дозорцовъ першое чверти року, шляхетного пана Даниеля Шевъни, лавника*

¹⁰ Ганькова Е.Г. Приходо-расходные книгисевернорусских монастырей как жанр деловой письменности допетровского времени (на материале рукописей Николо-Корельского монастыря): автореф. дис... канд. филол. н. – Архангельск, 2006. – С. 13.

могилевського, и колеговъ его, пана Евсенія Королкевича и Федора Полуевича... – Того жъ дня, отъ тыхъ же помененыхъ пановъ дозорцовъ отобрали... (АП, 3–4); Еще той же вышъ менованый панъ Фома отобралъ отъ насъ шелегами золот. трыста (АР, 39); в) у артыкулахъ расходу пры дзеяслове купили лексемы мелі форму роднага ці давальнага склону, паколькі называлі адпаведна асобу, у якой купілі што-н. і якой купілі што-н.: Параўн.: купили вина патрысементу у Семена Кузевки гарцовъ пятнадцатъ... (с. 35) – купили рыбы Столниковому, покоіовому, за зол. два и осм. десять (с. 34); г) разглядаемы кампанент мадэлі пры дзеясловахъ мог адсутнічаць, што можна патлумачыць, верагодна, канцэнтрацыяй увагі складальніка артыкула расходу якраз на руху грашовыхъ сродкаў: Купили возъ сена, дали зол. два (АР, 37); Купили венковъ розныхъ за осм. шесть (АР, 83).

5) У абазначэнні сумы грашовыхъ сродкаў побач з поўнымі напісаннямі золотый, осмакъ, адзначаюцца скарачаныя зол., золот., осм., осмакъ: Попрутъцыны зол. сто семдесятъ шесть и осм. пятнадцатъ // Зъ сотъни Веззской, отъ Феска Турка, отобрали пляцового золот. трыдцатъ и осмакъ. двадцатъ (АП, 15); Паламаромъ за звонене на молебень дали золотый и осм. десеть (АР, 66); Мая »s дня, подъпискомъ, за писане картокъ на сесью дали зол. два (АР, 78).

6) Мадэлі расходныхъ артыкулаў часцей дапаўняюцца абазначэннем выніковай сумы, дзе базавым кампанентам з'яўляецца дзеяслоў чинити ў форме 3-й ас. адз. л.: Януария аі дня, купили овса на рынку мерокъ шесть до цекавзу, мерку по золотому и осм. пять, чынитъ зол. семь (28); Декаврѣя аіі дня, варта, у Папинце, пяти човекомъ, каждому напередъ на неделю по зол. два, чынитъ зол. десеть (137).

7) У расходныхъ артыкулахъ пры найменні відаў выкананыхъ работ, за якія прызначалася плата, адзначаецца паралельнае выкарыстанне дзеясловаў і аддзеяслоўныхъ назоўнікаў, аднак пры перавазе апошніх: За картою пана войта, дали Мокишынскому за писане розныхъ справъ мескихъ и позвовъ до

Оршы зол. тры (76) – Веремею, што доглядаль и прыганиль гребачовь, дали осм. десеть (83).

8) Называнне прадмета куплі нярэдка суправаджалася ўказаннем мэты пакупкі: *Купили две фляшы гарцовых на потребу мескую, осм. двадцать чотыры (АР, 74).*

Лексічныя асаблівасці прыходна-расходных артыкулаў. У прыходна-расходных артыкулах дамінуе лексіка з *прадметным значэннем*, сярод якой частатой ужывання вызначаюцца:

назвы асоб па пасадах і роду заняткаў: *бирчий* ‘зборшчык падаткаў’, *бурмистрь* ‘бурмістр, выбарны галава гарадскога самакіравання’, *войть* ‘войт’, *добышь* ‘барабаншчык’, *енераль* ‘галоўны судовы выканаўца’, *зегармистрь* ‘майстар па рамонту гадзіннікаў’, *инстыкгаторь* ‘пракурор’, *коваль* ‘каваль’, *комисарь* ‘ураднік, які пасылаўся на месцы для выканання спецыяльных абавязкаў’, *млынарь* ‘млынар’, *огняникь* ‘назіральнік за бяспекай ад агню’, *печурь* ‘пячнік’, *тисарь* ‘пісар’, *пушкарь* ‘пушкар’, *реенть* ‘начальнік канцылярыі’, *сотникь* ‘сотнік, службовая асоба, у веданні якой знаходзілася сто гаспадарчых адзінак’, *шафарь* ‘эканом, кіраўнік маёмаснымі і фінансавымі справамі’, *факторь* ‘пасрэднік’ і інш.;

назвы грашовых адзінак: *грошь* ‘грош’, *злотковый* ‘залатая манета’, *золотой* ‘залатая манета; чырвонец’, *крыстынка* ‘старажытная шведская манета’, *орть* ‘польская манета, роўная чвэрці талера’, *осмакъ* ‘восьмая частка гроша’, *ползолотый* ‘манета вартасцю ў палавіну залатога’, *талерь* ‘талер’, *тынфь* ‘сярэбраная манета вартасцю 18 грошаў’, *шелягь* ‘шэлег’ і інш.;

назвы падаткаў і пошлін: *моркговщина* ‘падатак з зямельнай плошчы’, *мостовое* ‘пошліна за карыстанне мастамі’, *пляцовое* ‘плата за месца на рынку’, *покоморищина* ‘падатак за арэнду памяшкання’, *потуремное* ‘плата ад вязня за сядзенне ў турме’, *рентень* ‘частка падатку, не выплачаная ў вызначаны тэрмін’, *уволочное* ‘падатак за карыстанне зямельным участкам’, *цыншь* ‘чынш, аброк’ і інш.;

назвы дакументаў: *декретъ* ‘дэкрэт’, *инотестенця* ‘паведамленне’, *квитанця* ‘квітанцыя’, *контрактъ* ‘кантракт’, *листъ* ‘афіцыйны дакумент’, *обликъ* ‘распіска, даўгавое абавязацельства’, *позва* ‘выклік у суд’, *прывилей* ‘прывілей’, *реестръ* ‘рээстр’, *суплика* ‘прашэнне’ і інш.;

назвы выкананых работ, за якія прызначалася плата: *вывожене* ‘вываз’, *вымощене* ‘вымошчванне’, *выхондоженье* ‘вычышчэнне’, *замуроване* ‘замураванне’, *коване* ‘падкоўванне’, *обшыте* ‘абшыццё’, *переписане* ‘перапісанне’, *писане* ‘пісанне’, *пошыте* ‘пашыў’, *увезанье* ‘ўпляценне’, *хондоженье* ‘прыбіранне’, *футрованье* ‘абліцоўка, абшыўка’, *шыте* ‘шыццё’ і інш.;

назвы адзінак лічэння і вымярэння: *гарнецъ* ‘мера вадкіх і сыпкіх рэчываў’, *голова* ‘адзінка пры падліку людзей’, *кварта* ‘мера вадкіх і сыпкіх рэчываў, роўная чацвёртай частцы гарца’, *копа* ‘шэсцьдзсят штук’, *либра* ‘мера паперы, роўная 25 аркушам’, *локоть* ‘мера даўжыні, роўная прыблізна 0,5 метра’, *лотъ* ‘адзінка вагі, роўная прыблізна 12 кг’, *полгарца* ‘паўгарца’, *полкопы* ‘трыццаць штук’, *поллибры* ‘адзінка лічэння паперы, роўная палавіне лібры’, *полфунта* ‘паўфунта’, *прутикъ* ‘мера даўжыні’, *пудъ* ‘пуд’, *сотцо* ‘сто штук’, *фунтъ* ‘фунт’ і інш.

Лексіку *са значэннем прыметы* рэпрэзентуюць найперш шырокаўжывальныя адносныя прыметнікі: *едвабный, железный, замковый, кабацкий, маистратовый, могилевский, оршанский, прошлорочный, скарбовый, шележный, шостаковый* і інш. Прыметнікі актыўна функцыянуюць у складзе бівербальных назваў, дзе канкрэтызуюць значэнне субстантыва: *воевода виленский, городничый могилевский, панъ маистратовый, райца скарбовый, реентъ оршанский, сторожъ крамный, сторожъ меский, щупакъ росоловый, футро попеличное московское* і інш. Лексемы *велможный, славетный, славетный, шляхетный* адносяцца да інтэнсіфікатараў ветлівасці і ілюструюць этыкетныя нормы зносін: *шляхетному пану Матыяшу бурмистру и пану Грыгорыю Калиновскому, лавнику, и славетному пану Фоме Галушъце...* (АР, 38).

Заканамернай з'яўляецца насычанасць разгледжаных запісаў лічэбнікамі, рознымі па структуры і значэнні: *Еще и самъ панъ райца нанялъ двухъ сторожовъ, Ивана Либара и Степана, на лето стеречы сеножатей по сей стороне Днепра, каждому на лето по копъ тры, дали имъ напередъ золот. пятнадцать* (АР, 82), *десеть и пол. олею кварты тры и поль одинадцатеры* (АП, 152).

Сярод лексікі са значэннем дзеяння дамінуюць лексемы, якія абазначаюць 1) спосабы паступлення ў казну грашовых сродкаў: *дати* 'заплаціць', *доходити* 'даставацца, быць атрыманым', *отобрати* 'атрымаць, спагнаць', *прыняти* 'узяць, атрымаць што-н. ад каго-н.', *прымовати* 'браць, атрымліваць што-н. ад каго-н.', *прыходити* 'станавіцца чыёй-н. уласнасцю, пераходзіць у чыё-н. распараджэнне ці валоданне', *узяти* 'атрымаць у якасці платы'; 2) спосабы расходу грашовых сродкаў: *дати* 'заплаціць', *заплатити* 'заплаціць', *купити* 'купіць', *стратити* 'зрасходаваць, страціць'; 3) віды працоўнай дзейнасці: *возити* 'вазіць', *выкачовати* 'выкочваць, коцячы перамяшчаць', *косити* 'касіць', *мостити* 'будаваць, насцілаць мост', *огледати* 'даглядаць', *переробляти* 'рабіць нанова, іначай што-н. зробленае', *пилновати* 'вартаваць, сцерагчы; ахоўваць', *писати* 'пісаць; весці дакументацыю, выконваць іншую канцылярскую работу', *подгрэбати* 'вычышчаць, чысціць (коней)' і інш.

Прыходна-расходныя артыкулы ўтрымліваюць багаты антрапанімічны матэрыял: *отобрали отъ пана Ивана Ивъковича* (АП, 5), *отобрали отъ шляхетного пана Тараса Тимофеевича, отъ шляхетного пана Даниеля Шевни и колеговъ его, славетного пана Евсевия Королкевича и Федора Полуевича* (АП, 6), *Анъдреиха, Артемиха, Матруна, Тимоциха, Астатиха* (АП, 17), *презь слугу Михалку* (АР, 35), *дали пану бармистру Матыяшу Захаревичу* (АР, 37), *подали пану Миките Цируце* (АР, 39), *заплатили Илющысе* (АР, 57), *осми човекомъ, Агею, Астану, Кузме, Семену Иголнику, Семену Фиглеву, Гаврыле, Василю Ступаку, Казимеру Свиनावъскому... дали всимъ золот. девятедесятъ* (АР, 68), *Алексей Пивоваръ* (АР, 135) і інш. Прадстаўнічасць

антрапонімаў абумоўлена ў першую чаргу тым, што іх носьбіты з'яўляліся непасрэднымі ўдзельнікамі фінансавых аперацый, дастаткова поўна і дакладна адлюстраваных у прааналізаваных запісах. Рэпертуар антрапонімаў прыходна-расходных кніг можа стаць прыдатным матэрыялам для ўдакладнення палажэнняў пра фарміраванне сучаснай антрапанімічнай формулы ідэнтыфікацыі асобы, для выяўлення ступені папулярнасці тых ці іншых імёнаў, імёнаў па бацьку, прозвішчаў на тэрыторыі Вялікага Княства Літоўскага, для ўстанаўлення лакальных асаблівасцей і вызначэння дынамікі беларускага антрапанімікону.

Высновы. Прыходна-расходная кніга горада Магілёва за 1697 год складаецца з двух раздзелаў: раздзела прыходу грашовых сродкаў і раздзела расходу грашовых сродкаў. У кожным раздзеле вылучаюцца артыкулы-запісы адпаведнага зместу, згрупаваныя галоўным чынам у храналагічным парадку і пабудаваныя па тыповых мадэлях.

Артыкулы прыходу ўключаюць наступныя кампаненты: абазначэнне даты, формулу *за розказаньнем и (за) ведомостью*, ускладненую абазначэннем асобы, абазначэнне спосабу паступлення грашовых сродкаў, абазначэнне асобы, якая ўнесла грашовыя сродкі ў казну, абазначэнне сумы грашовых сродкаў, якія паступілі ў казну. Для артыкулаў расходу, якія перадаюць інфармацыю аб аплаце пакупак і выкананай працы, паказальныя дзве мадэлі, у якіх тры першыя складнікі супадаюць: абазначэнне даты, формула *за розказаньнем и (за) ведомостью*, ускладненая абазначэннем асобы, абазначэнне спосабу расходу грашовых сродкаў, абазначэнне асобы, якой ці ў якой купілі што-н., назва прадмета куплі, абазначэнне кошту пакупкі / абазначэнне асобы, якой заплацілі грашовыя сродкі, найменне выкананай працы, абазначэнне аплаты працы.

У афармленні артыкулаў назіраецца варыянтнасць: вар'іруюцца дзеяслоўныя кампаненты, якія паказваюць спосаб паступлення / расходу грашовых сродкаў (*узяли – даль*); адзначаецца перастаноўка кампанентаў у мадэлях; пропуск асобных кампанентаў мадэлей і інш.

Прызначэнне прыходна-расходнай кнігі афармляць і рэгуляваць сацыяльна-эканамічныя, фінансавыя, гаспадарчыя, маёмасныя адносіны забяспечыла перавагу ў ёй назваў асоб па пасадах і роду заняткаў, назваў афіцыйнай дакументацыі, назваў падаткаў і пошлін, назваў адзінак вымярэння і лічэння, назваў грашовых адзінак. У прааналізаваных тэкстах не зафіксаваны словы, ужытыя ў пераносным значэнні, якія надаюць выказванню вобразнасць, паколькі гэта не сумяшчаецца з важнейшымі якасцямі дзелавой мовы: дакладнасцю зместу, яго канкрэтнасцю, дэталёвасцю, недвухсэнсоўнасцю.

Тыпізаваны набор кампанентаў прыходна-расходных артыкулаў, матываваны адбор лексем дазваляе гаварыць пра замацаванне адзіных правіл стварэння і афармлення прыходна-расходных артыкулаў кнігі і самой кнігі ў цэлым, сведчыць пра тэндэнцыю да ўніфікаванасці іх формы, што ў сваю чаргу забяспечвала адпаведнасць тэксту мэце яго стварэння і сферы выкарыстання.